

makten över platsen

Lennart Nord

oktober -91

– anförande vid jubileumsseminariet på SIB i Lund med anledning av Torsten Hägerstrands 75-årsdag, med överlämnandet av Tidens vidd och tingens ordning sammanställd av Gösta Carlestam och Barbro Sollbe

I mitten av 1800-talet utgick ett påbud att psalmerna i kyrkorna skulle sjungas med jämna och långa notvärden, tre sekunder skulle varje ton hållas. I Malungs kyrka, berättas det, uppstod en kamp. Kåringarna i bänkarna fortsatte att sjunga sina slingor som de alltid gjort, med drillar och synkoperingar. Men nu skrek de. Organisten i sin tur gjorde nämligen sin plikt. Han drog ut alla registren och spelade allt vad orgeln förmådde.

Vem vann? Vem brukade vinna i motsättningar mellan överhet och allmoge. Det var bara fråga om tid. Så småningom gav även de envisaste kåringarna upp. Sverige uniformerades också musikaliskt. Det tidigare självklara förhållandet mellan arbets- och lovsång byttes mot förmynderi. Men det skedde alltså inte utan kamp. På sina håll i Dalarna slängdes orgeln helt sonika ut på backen. Man gav inte upp sin känsla för hur det skulle vara.

En tydlig exemplifiering tycker jag av de djupgående förändringar av relationen individ/miljö som skett under industrisamhällets framväxt och organisering.

I bondesamhället satt förhållandet till marken i fotsulorna. Snubblade man på en sten för många gånger tog man bort den, som man bröt sten ur åkern. Eller så ändrade man vägens/stigens sträckning.

Verkligheten var inom synhåll, inom räckhåll. Vad som fanns 'bortom skogsbrynet' var föga verkligt, innebar mest hot.

Platsen var i alla avseenden stabil. Den var befolkad. Människor hörde på ett eller annat sätt till platsen. Även om de inte fritt kunde förfoga över platsen, på eget bevåg, var de ändå en del av den. Känslan var som i Malungs kyrka, livet var synligt och man var en del av det.

Vår tid då? Hur ser en motsvarande talande bild ut? 'Mejeriet' i Lund? Ungdomskulturens faktiska vinst över slentrianen. Nej, den musikaliska associationen bär inte rätt. Mejeriet är alltför speciellt.

Jag väljer i stället ett annat polariserat förhållande: *barnet i innerstaden*.

Det finns en likhet mellan församlingen i kyrkan, omhändertagen och skolbarnet på väg i innerstadens gaturum. Det är samma opåverkarhet. Barnets situation är den att ta sig hemifrån till skolan. Det gäller att göra det effektivt. Komma i tid och inte bli överkörd. Något annat att göra finns knappast heller. Det fysiska och sociala rummet är anonymt, passiviserande. Kulturens signaler är enkelriktade, auktoritära som i kyrkan.

Budskapet är: du är liten, det gäller att anpassa sig, att tolka signalerna rätt...

Detta står i uppenbar motsättning till de förväntningar vår tid gett oss som individer. Självförverkligandet och delaktigheten i en självklar demokrati. Också samhällets förväntningar uttrycker något annat. Det senaste decenniets samhällsrevision, som den talar genom nya lagar inom snart sagt alla områden. Medborgarna skall vara delaktiga – inte bara som känsla, utan faktiskt som ansvarstagare. Som granskare av de lokala makthavarna och som initiativtagare i opinioner.

Hur hanterar vi denna grundläggande motsättning? *Hur åstadkommer vi förändring i attityder och organisation i vårt samhälle?* Besvarar vi inte den frågan offensivt, så är alternativet framtida konsekvenser av ett fortsatt dubbelt budskap. Makten över platsen är mycket viktig i detta sammanhang.

Låt oss se på möjligheterna i innerstadsmiljön. Resonemanget är hämtat från en rapport från projektet *Barn i innerstad*:
Barnen i gaturummet.

” *Samordningsproblem hämmar*

Vem gör vad?
Vem tar initiativ?
Vem vårdar, ändrar, nyskar?

Vem har det hela och direkta ansvaret för det offentliga landskapet?
Var finns kompetens, motivation och makt? Vem tar vara på barnens intressen – med tillräcklig insikt och inlevelse och inflytande?
Är det gatu- eller parkförvaltningen eller är det

kommunens arkitekter, dvs vilar ansvaret på byggnadsnämnden?

En lång rad besvärliga frågor.
Besvärliga för att de ger olika svar beroende på utgångspunkt.
Ett enkelt och omedelbart svar är, att det är alla de nämnda organen: de har ansvar och kompetens – kommunen är organiserad så!

Men det är inte så enkelt.
Dessa ’tekniska’ förvaltningar har en sedan länge utvecklad praxis inriktad mot exploatering, nybygge. Där finns också en djupt rotad sektorisering, grundad bl a på ansvarsfördelning som man en gång funnit rationell.
När nu gaturummen börjar bli intressanta för annat än det tekniskt rationella – hur gör man då? Jo, man samordnar sig. Bildar grupper. Tjänstemannagrupper.

Dessa nya grupper skall svara för ’den nya helhetssynen’ – i praktiken. Det är sällan de får klara direktiv.

Hur tar man då initiativ i sådana grupper (av ofta underordnade tjänstemän)? Hur tar man initiativ innan gruppen är bildad? Och hur tar man det politiska ansvaret?

Erfarenheterna i *Barn i innerstad* är rätt dystra härvidlag. Ärenden bollas mellan de tre i årtal. Politikerna vågar inte göra det tjänstemännen förväntar sig, ge ’uppdrag’ med klara direktiv. Det hjälper inte att vända sig till kommunstyrelsen. Den återför frågan/problemet till facknämnderna – av principiella skäl? (Ansvaret för helheten i all ära, men det får inte inkräkta på

nämndens integritet. Det vore att 'slå dem på fingrarna')

Om vi koncentrerar oss på barnen (7-12-åringarna), är det uppenbart att viktig kompetens ligger utanför den nämnda 'trojkan'. De 'mjuka' förvaltningarna social, skola och fritid vet ju hur barn beter sig, kan deras behov. Men, hur förmedla detta till 'teknikerna'? Det är långt från självklart att man kan det. Det är snarare tvärtom.

Även om lagstiftning och anvisningar nu säger att de 'mjuka' skall delta i samhällsbygget, säger deras rutiner något helt annat. Förvaltningstraditionen bjuder tystnad. Det är 'teknikerna' som vet hur den fysiska miljön skall ordnas - lokaler, hus och yttre miljö. Dem skriver man inte på näsan.

Det är kanske också så, att man inom den 'mjuka världen' lever kvar i föreställningar om att den fysiska miljön saknar betydelse. Det saknas i vart fall tradition att formulera anspråk på den fysiska miljön - att skriva program.

(Se på värden och utvecklingen av skolhus och skolgårdar! Det har fallit mellan stolarna på de flesta håll. Hur skall man annars förklara den otroliga vanskötseln.)

Häri ligger ytterligare begränsningar av den kommunala initiativförmågan ...

Och *hur kan andra komma till tals*, bidra till förbättring av miljön - föräldrar, eller helt enkelt vi som bor här, vi som av daglig erfarenhet har uppfattningar om vad som borde göras, kunde göras.

Vi måste nog konstatera att vi - kommunen, samhället och även olika grupper - är organiserade på ett sätt som tycks vara ett genuint hinder för kreativitet och konstruktiv förändring. Vi har vant oss att tänka så. Men den hierarkiska sektoriseringen duger inte längre. Den klarar inte helhetsproblemet, klarar inte att integrera olika kompetenser.

Hur gör man då?

Vi måste reorganisera oss.

Problem måste formuleras och bearbetas på något sätt.

Vårt problemområde t ex - innersta ns gatumiljöer ur barns synvinkel - måste kunna hanteras i hela sin vidd. Det betyder å ena sidan det rutinmässiga underhållsansvaret, och å den andra förmågan att kunna ta emot förbättringsinitiativ och göra något konstruktivt av dem. De små åtgärder vi gett exempel på, kan ju ofta åstadkommas i det vanliga underhållet. Men detta kan lika gärna förstöra de möjligheter som fanns, om man inte tänker sig för.

Hur ser den organisation ut som klarar det?

Vi har ett exempel. En möjlighet - bland många kanske, men den är genomtänkt och konkret om än bara ett förslag.

Projektet ***Barn i innerstad*** landade till slut i förslaget "***Mötesplats innerstad***".

Låt oss beskriva idén först. Den var ett svar på många sociala och pedagogiska problem. Den nya integreringen av skola och skolbarnsomsorg. Pedagogiskt tillvaratagande av närmiljön som resurs. Innerstadsbarnens behov av utrymme för lek och umgänge. De boendes

behov av att ha någonstans att ta vägen och inte minst stadsdelens behov av identitet som boplat.

Kvarteret Galten skulle enligt förslaget till större delen vara stadsdelens samlade offentliga service:

"ett aktivt medborgarcentrum ..., fyllt av vardaglig verksamhet i och kring undervisning, vidgat med omsorgens och fritidens aktiviteter. Inspirerade av detta finner andra grupper glädje och nytta av 'mötesplatsen', legitimerat av självklart tillgängliga lokaler och välkomnat av en understödjande personal. Därmed... öppnande för möte och samverkan mellan generationerna." (Ur en ansökan om ytterligare stöd från regeringen).

'Mötesplatsen' som organisation är det intressanta i den här rapportens perspektiv.

Den skulle fungera med en områdesstyrelse, ansvarig för all verksamhet inom kvarteret (dvs 'mötesplatsen', parken, skolan och omsorgen), med representanter för kommunen, de boende och för arbetsplatsen. Styrelsen sätter mål och ramar. Verksamheten svarar en chef för – alltihop. En chef tillsammans med en stab och med ett råd som representerar alla arbetslag i kvarteret.

Här finns alltså några att gå till med kritik och initiativ!

Man kan själv eller genom ombud lämna synpunkter till sitt arbetslag, till staben eller chefen eller till styrelsen.

Synpunkterna behandlas som ett förslag. Beroende på hur komplext det är tillfrågas gatu-, park-, arkitektkontor m fl

Men det är inom 'mötesplatsens' organisation

som beslutet fattas. Det är stadsdelens egna resurser som används.

Här finns engagemanget. Det handlar alltid om den egna vardagsmiljön. Alla är berörda – eller deras barn, släktingar, kamrater, bekanta...

Frågan kan dryftas på den vardagliga arbetsplatsen eller 'mötesplatsen', vem man nu är. Den direkta och enkla förhandlingen. Kanske man t o m kan gripa verktyg och gå och gör'at.

Nå, detta förutsätter ju att kommunen har funnit en fungerande formel för ansvarsfördelning mellan det lokala och det tekniska ansvaret. Här finns också kulturella intressen som är vidare än vardagsengagemanget.

Det borde gå. Experterna kan ju rådfrågas, de har kanske vetorätt... Vi har också tvärtomproblemet: frågar de efter synpunkter, när de sköter underhållet eller agerar myndighet? ”

Poäng

Det är inte så mycket den reella makten över platsen som är intressant, som vår upplevelse att vara en del av den. Det är möjligheten att reagera på en inre egen kritik av platsen som (total) miljö, att kunna ta initiativ till förändring som är central för vårt förhållande till samhälle, till varandra och till platsen.